

מדוע העולם הבא לא מוזכר בתורה?

פרשת בחוקותי

הרב נתנאל אלישיב

הנושא הראשי של פרשת בחוקותי הוא שכר ועונש. התורה מפרטת, בצורה בהירה למדי, מה השכר שאנו יכולים לצפות לו אם נקיים את התורה, והיא מזהירה מה יעלה בגורלנו אם לא נשמע בקול ד' ולא נקיים את מצוותיו. השכר המתואר בפסוקים הללו הוא ארצי מאוד: ירידת גשמים, יבולים מבורכים, שגשוג כלכלי, ביטחון ועצמה צבאית. בסוף תיאור השכר יש גם ממד רוחני: **"וְהַתְּהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיְיִתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם"** (ויקרא כו יב). גם העונשים חומריים בעיקרם: שורה איומה של מחלות ומגיפות, מפלות צבאיות ומפולות כלכליות ועוד תסריטי זוועה לרוב. דבר אחד שאיננו מוזכר ולו ברמז הוא העולם הבא. אין בפרשתנו הבטחת חיי עולם הבא למי שיקיים את התורה ולא איום בגיהנום למי שיעבור עליה. גם בשאר התנ"ך איננו מוצאים עדות ברורה על העולם הבא (אם כי היו מחכמינו שמצאו רמזים כאלה ואחרים בפסוקים מסוימים).

עובדה זו מתמיהה למדי לאור מרכזיות העולם הבא בתורה שבעל פה. העולם הבא מוזכר עשרות פעמים במשנה, מאות פעמים בתלמוד ואלפי פעמים במדרשי חז"ל. הרמב"ן הפציר בבנו לקרוא באיגרת המוסר שכתב לו אחת לשבוע, **"למען תצליח בכל דרכיך ותזכה לעולם הבא הצפון לצדיקים"**, והרמח"ל פתח את ספר 'מסילת ישרים' בקביעה שהאדם נברא עבור העולם הבא וכל העולם הזה אינו אלא אמצעי כדי להגיע למטרה זו.

אם אכן **"העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא"** (אבות ד רז), מדוע התורה אינה מתייחסת אליו? לשאלה זו ניתנו תשובות רבות. הרס"ג אמר שהתורה לא טרחה לומר את המובן מאליו, וכן שהיא אינה מתייחסת לדברים רחוקים בזמן (ספר האמונות והדעות, מאמר תשיעי פרק ב). לפי רבנו בחיי, הסיבה היא הקושי לדמיין שכר שאינו גשמי, ועל כן התורה פנתה אלינו מתוך הכרה במגבלה זו (חובות הלבבות, שער הביטחון פרק ד). הרב יוסף אלבו אומר שהתורה ביקשה להתרכז בשכר ועונש שיבואו על האומה כאומה, וזה דווקא בעולם הזה (ספר העקרים, מאמר רביעי פרק מ).

תשובות נוספות ניתנו על שאלה זו, אבקש להתמקד מעתה בהסברו של הרב קוק לעניין. כך הוא כותב ב'למהלך האידיאות בישראל' (אורות עמ' קיא):

הדָּבָר הַגְּדוֹל הַכְּלָלִי שֶׁל "וְהַתְּהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיְיִתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם" (ויקרא כו יב), שְׁנוֹתָן עַל וְעִצְמָהּ בְּתוֹךְ כָּל נִשְׁמָה יוֹתֵר מִכָּל מַה שֶּׁשּׁוּם אָמֵת קְנִיָּה בְּדַרְכֵי-הַגִּיּוֹן תּוֹכֵל לִתֵּן, הוּא יְסוֹד הַכֹּל.

עץ החיים גדול מעץ הדעת, חיי דבקות בד' הם האידיאל הגדול ביותר, אשר עשוי להחיות את האדם יותר מכל רעיון שכלתני, וסוף סוף עבורנו העולם הבא אינו חוויה ממשית, אלא רק רעיון שכלתני.

כָּל הַדְּבָרִים הָאֲחֵרִים, הַמִּתְפָּרְטִים וְהוֹלְכִים בְּהַעֲתֵק הָרַעְיוֹן מֵעַט אוֹ הַרְבֵּה מִזִּיו הָאוֹרָה הָעֲלִיזָה הַזֹּאת, הֵם רַק מְסוֹבְבִים מִמֶּנּוּ וּבָאִים עַל-יְדוֹ. כְּשֶׁהַנִּשְׁמָה הָעֲלִיזָה הָאֱלֹהִית הַזֹּאת מַחִיָּה אֶת הָאָמֵה הִיא מִתְרוֹמָמֶת בְּגִדְלָה וּבְתַעֲפוּת-רוּחָה מֵעַל כָּל הַגְּבוּלִים וְהַבְּדֻלִים הַפְּרָטִיִּים, הַמְחַלְקִים בֵּין הַמְצַבִּים הַשּׁוֹנִים שֶׁל הַחַיִּים; כָּל רַעְיוֹן לֹא יוֹכֵל לָבוֹא אֶזְעַל-דָּבָר חִלּוֹק שֶׁבֵּין חַיֵּי עוֹלָם-הַזֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם-הַבָּא.

העולם הבא אינו מקום פיזי, אלא הוא בא לבטא מדרגת קיום רוחנית. מדרגה זו היא חזקה וקיימת יותר מן העולם הזה, החומרי, אך היא לא מנותקת ממנו. אדרבה, היא הנשמה של העולם הזה, שהנו לה כגוף. ממילא, בראייה עמוקה, אין חילוק מהותי בין שני העולמות הללו. ניתן לחיות גם בעולם הזה לאור המדרגה הרוחנית הגבוהה שמבטאת בעולם הבא.

יתירה מכך: יש משהו לא בריא בהתמקדות בעולם הבא בעודנו בעולם הזה. כשם שהדג אינו יכול לתפוס את מציאות האש, כך אנו לא יכולים באמת להבין מהו קיום רוחני בלבד, ועל כן עיסוק מרובה ברעיון זה עלול להביא אותנו לשגות בדמיונות ולהתנתק מן החיים הממשיים. לפיכך, מוטב לנו להתרכז במציאות שאנו חיים בה – העולם הזה, ובלבד שנתפוס את העולם הזה כפי שהוא במהותו – מעין שלוחה חומרית של העולם הבא.

כשאדם תופס כך את העולם הזה, אין לו צורך להתמקד בעולם הבא. אדרבה, הוא זוכה לחיי העולם הבא דווקא מכוח חיי המוסריים, הרוחניים והאידיאליסטיים בעולם הזה. רק כשאנו יורדים ממדרגתנו ויוצרים חיץ בין העולמות, רק כשאנו תופסים את העולם הזה כעולם נפרד ממקורו האלוהי, יש צורך להזכיר לעצמנו את העולם הבא. אז עלינו לזכור שהחומר בטל בפני הרוח ושחיי העולם הזה משניים לעומת חיי העולם הבא.

התורה פונה אלינו במצבנו האידיאלי, כשהשכינה שורה בנו ונביאים מתהלכים בקרבנו. כשהחיים נתפסים בגדולתם, העיסוק בעולם הבא מיותר, וכאמור לעיל – הוא אף עלול להחליש את כוחות החיים. חז"ל, לעומת זאת, אמרו את דבריהם כשעם ישראל כבר ירד ממעלתו, כשבית המקדש נחרב וכשהנבואה פסקה מלהאיר את חיינו. אז, כשהעולם הזה נתפס בצורה כל כך ירודה ועלובה, היה צורך לחנך אותנו לשאוף אל הנקודה הפנימית והאיכותית, המבוטאת בעולם הבא.

באחת החקירות הקשות שעבר האדמו"ר ר' יוסף יצחק שניאורסון בידי הסובייטים, בהן סירב בכל תוקף להסגיר את חסידיו שעסקו בשימור הגחלת היהודית, איים החוקר הבולשביקי באקדחו ואמר לו: "הצעצוע הזה שינה את דעתם של רבים!". הרבי לא התפעל, והשיב: "הצעצוע הזה יכול להרתיע מי שיש לו עולם אחד ואילילים רבים, אבל מי שיש לו אל אחד ושני עולמות – אין ה'צעצוע' הזה מפחיד כלל" (ספר שיחות הרי"ץ תר"פ עמ' 4). לנו יש אל אחד, ועל כן, באופן תיאורטי לפחות, אנו יכולים להאמין בו ולעובדו בכל אחד משני העולמות הללו.

לעת עתה, עדיין לא חזרנו אל המצב השלם, שבו אין צורך לעסוק ברעיון העולם הבא, אלא רק לחיות את חיי העולם הזה בגדולתם, ודווקא כך לפתח דבקות בד' ואף לזכות לחיי העולם הבא. עם זאת, נראה שעם שובנו לארץ ישראל והבראת חיינו הלאומיים, אנו מתקרבים יותר אל המצב הזה, ובינתיים, נחיה לאור שתי הידיעות: השכר והעונש שמופיעים בעולם הזה, ואלו שיבואו רק בעולם הבא.